

BANK AUDIT JARAYONLARI VA KADRLAR SALOHİYATINI OSHIRISH

Komilov Azizbek To'liqin o'g'li

Annotatsiya: Muvaffaqiyatli audit uchun yuqori malakali kadrlar zarur. O'zbekiston banklarida audit jarayonlarini takomillashtirish uchun auditorlarning bilim va ko'nikmalarini xalqaro standartlarga muvofiq oshirish, shuningdek, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali audit sifatini yanada yuqori bosqichga ko'tarish mumkin..

Kalit so'zlar: Bank auditi, audit jarayoni, moliyaviy tahlil, risklarni boshqarish, O'zbekiston bank tizimi, xalqaro audit standartlari (ISA), IAASB, Basel III.

O'zbekiston bank tizimining audit jarayonlarini xalqaro talablarga muvofiqlashtirish uchun qonunchilik va me'yoriy hujjatlarni takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Xalqaro Audit Standartlari (ISA) va Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlari (IFRS) kabi xalqaro miqyosda tan olingan standartlarni qabul qilish va amalga oshirish orqali auditning shaffofligi va ishonchliligi ta'minlanadi. O'zbekistonda ham bu standartlarni qabul qilish va ularni o'z tizimiga moslashtirish zarur.

Xalqaro tashkilotlar, masalan, Xalqaro Auditing Tashkiloti (IIA) va Xalqaro Moliyaviy Hisobotlar Standartlari (IFRS) asosida, auditning barcha bosqichlarida yuqori sifatni ta'minlash, tavakkalchiliklarni boshqarish va shaffoflikni oshirishni maqsad qilgan normativ hujjatlar ishlab chiqilgan. O'zbekiston Respublikasining bank tizimi uchun ham bu standartlarni qabul qilish va ularga moslashish bank auditining sifatini oshirishga xizmat qiladi. O'zbekistonda hali xalqaro standartlar to'liq amal qilmayapti va bu bo'yicha normativ hujjatlarni yangilash zarur.

Shu o'rinda, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va boshqa hukumat tashkilotlari tomonidan yangilangan qonunchilikni va audit talablarini tezda qabul qilish, audit jarayonlarining shaffofligini oshirish va bank faoliyatini xalqaro talablar darajasiga olib chiqishga imkon yaratadi. Xalqaro va mahalliy audit amaliyotlarini uyg'unlashtirish orqali, audit jarayonining samaradorligini oshirish va xavflarni kamaytirish mumkin.

Bank auditini amalga oshirish uchun qabul qilingan qonunlar bank tizimini nazorat qilish va xalqaro moliyaviy hisobotlash standartlariga muvofiqlikni ta'minlashga qaratilgan. Ushbu qonunlar auditorlarning professionalligini oshirish va audit jarayonlarini yanada samarali tashkil qilish uchun zarur bo'lgan talablarni belgilaydi. O'zbekiston Respublikasida bank auditining huquqiy asoslari bir qancha muhim qonunlar, nizomlar va qarorlar bilan mustahkamlanadi.

Banklardagi ichki tekshiruvlarni tashkil etish va boshqarish uchun eng muhim hujjatlardan biri bu 2021-yil 12-mayda qabul qilingan 'Tijorat banklarining ichki auditiga qo'yiladigan talablar to'g'risida'gi nizom hisoblanadi.. Ushbu nizom, tijorat banklarida ichki auditning rivojlanishiga yordam beradi va auditorlarga o'z ishlarini mustaqil va samarali olib borish imkoniyatini yaratadi. Ichki audit - bu bankning pul ishlari qanchalik yaxshi ketayotgani, ishlari to'g'ri amalga oshirilayotgani va hamma narsa nazorat ostida ekanligini tekshirishdir. Bu nizom banklarga ichki auditni qanday qilib to'g'ri tashkil qilish kerakligini ko'rsatadi.

Tadqiqotning asosiy ilmiy qimmati audit jarayonlarini tizimli ravishda o'rganish orqali yangi usullarni ishlab chiqish va ularni amalda qo'llash imkoniyatlarini ochib berishidir. O'zbekistonda auditni takomillashtirish borasida olib borilayotgan islohotlarning ilmiy asoslari o'rganilib, ushbu jarayonlarning bank sektoriga ta'siri yanada kengroq baholanadi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi banklardagi audit sifatini oshirish va uni xalqaro audit standartlariga moslashtirish yo'llarini o'rganish hamda bu borada amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot natijalari bank

auditorlari va moliyaviy tashkilotlar uchun yangi, zamonaviy audit metodlari haqida bilimlar berishga xizmat qiladi. Shuningdek, ushbu tadqiqot natijalari moliyaviy natijalar auditini yaxshilash bo'yicha davlat siyosatini shakllantirishga yordam beradi.

Xalqaro audit standartlariga asoslangan kadrlar tayyorlash muammosi, masalan, Xalqaro Auditing Tashkiloti (IIA) va Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) tomonidan doimiy ravishda ta'kidlanadi. IIA ning 2020-yildagi hisobotida (IIA, 2020) audit sifatini oshirish uchun auditorlar malakasini mustahkamlashning ahamiyati yuksak baholangan. Mazkur hisobotda auditga bo'lgan talab va qiyinchiliklarning oshgani, auditorlarning har tomonlama tayyorlanishini talab qilayotgani ta'kidlangan. Bunday malakali kadrlar bank auditining ishonchliligini ta'minlash, hisobotlar aniq va xatoliksiz bo'lishini kafolatlaydi.

Shuningdek, ilmiy izlanishlar ham auditning sifatini ta'minlashda kadrlar malakasining oshirilishini zarur deb biladi. Aytaylik, K. Sullivanning (2020) tadqiqotida malakali audit mutaxassislarining o'qitilishi bank auditining samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynashi ta'kidlangan.

O'zbekiston bank tizimida auditning yuqori sifatini ta'minlash uchun banklar o'z ichki audit bo'limlarida muntazam ravishda treninglar va malaka oshirish kurslarini tashkil etishlari kerak. Bu kurslarda xalqaro audit standartlari, zamonaviy texnologiyalar va ma'lumotlarni tahlil qilishning ajoyib usullari haqida bilib olamiz. Shunda banklar auditni yanada ochiq-oydin va ishonchli qilib, mijozlar ishonchini oshirishi mumkin. Masalan, O'zbekiston Markaziy banki audit sohasida yangi qonunlar qabul qilib, banklar faoliyatini yanada yaxshilashi mumkin. Bu hujjatlar auditorlar uchun aniq ko'rsatmalar berib, xalqaro audit standartlariga mos keladigan talablarni ta'minlashi kerak.

Shuningdek, audit sifatini oshirishda O'zbekistonning bank tizimidagi audit tashkilotlarining xalqaro tajribani o'rganishi ham muhimdir. Mamlakatdagi audit tashkilotlari va banklar xalqaro miqyosda e'tirof etilgan malaka oshirish va

sertifikatsion tizimlarini qo'llab-quvvatlashi zarur. Bu auditorlarning bilimni kengaytirib, audit jarayonining ishonchliligini ta'minlashga xizmat qiladi.

O'zbekiston bank tizimining audit jarayonlarini takomillashtirish bo'yicha berilgan tavsiyalar, banklar va auditorlik tashkilotlariga kelajak uchun yangi yo'llarni ko'rsatadi. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish, xalqaro va mahalliy audit standartlariga to'liq amal qilish hamda yuqori malakali auditorlarni tayyorlash orqali banklarning moliyaviy hisobotlarining ishonchliligini oshirish va ularning obro'sini mustahkamlash mumkin

Innovatsion texnologiyalar: Sun'iy intellekt (AI), ma'lumotlarni tahlil qilish va avtomatlashtirish texnologiyalari bank auditining samaradorligini oshiradi. Bu texnologiyalar yordamida audit jarayonlari tezlashadi, xatoliklar kamayadi, va hisobotlar aniqroq bo'ladi. Xalqaro auditorlik standartlari (XAS) va xalqaro moliyaviy hisob-kitob standartlari (MHXS) asosida ishlab chiqilgan zamonaviy auditorlik metodologiyalarini qo'llash orqali banklardagi moliyaviy hisob-kitoblarning aniqligi va ishonchliligini ta'minlash, shuningdek, xalqaro investitsiyalarni jalb qilish uchun qulay sharoit yaratish mumkin. O'zbekiston bank tizimida texnologik yondashuvlarni keng joriy etish, masalan, auditni avtomatlashtirish va sun'iy intellektdan foydalanish, audit jarayonlarini tezlashtirish va xavf tahlilini yanada chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston bank tizimidagi auditorlik jarayonlarini zamonaviylashtirish va jahon andozalariga moslashtirish uchun xalqaro moliya va auditorlik standartlarini joriy etish zarur. Buning uchun mamlakatimiz hukumati va moliya institutlari yangi qonun hujjatlarini ishlab chiqishi lozim. Xususan, Xalqaro Auditorlar Assotsiatsiyasi (IIA) va Xalqaro Buxgalterlar Federatsiyasi (IFAC) kabi nufuzli xalqaro tashkilotlarning tavsiyalarini amalda qo'llash orqali O'zbekiston bank tizimini jahon auditorlik metodologiyasiga yaqinlashtirish mumkin.

Malakali kadrlar tayyorlash bankning raqobatbardoshligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Hamkorbank xodimlarini xalqaro sertifikat dasturlariga, masalan, CFA va ACCA, jalb etish orqali kadrlar salohiyatini oshirishi mumkin.

Shuningdek, bank o'z xodimlarini xalqaro tajribaga ega mutaxassislar tomonidan o'tkaziladigan o'quv dasturlariga jalb etib, ularning malaka va bilimlarini yangilash va takomillashtirishga e'tibor qaratishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. **Basel Committee on Banking Supervision (BCBS)** (2017). *Basel III: Finalising post-crisis reforms*. Available at: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.htm>.
2. **O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki** (2021). *Audit metodologiyalari va auditorlik jarayonlarini rivojlantirish*. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki.
3. **International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB)** (2020). *International Standards on Auditing (ISA) 315: Identifying and Assessing Risks of Material Misstatement*. Available at: <https://www.iaasb.org>.
4. **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni** (2022). *2022-2026 yillarda O'zbekiston Respublikasi bank tizimini isloh qilish dasturi*. Tashkent.
5. **O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi** (2020). *Ichki auditni tashkil etish to'g'risidagi nizom*. Available at: <https://lex.uz/docs/4768534>.
6. **International Federation of Accountants (IFAC)** (2020). *Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements*. New York: IFAC.
7. **The Institute of Internal Auditors (IIA)** (2021). *International Professional Practices Framework (IPPF)*. Altamonte Springs, FL: IIA.
8. **Hayes, R., Dassen, R., Schilder, A., and Wallage, P.** (2022). *Principles of Auditing: An Introduction to International Standards on Auditing*. 4th ed. London: Pearson Education.
9. **Merton, R.C.** (2018). *Risk Management in Financial Institutions*. Harvard Business Review, 6(4), 75–89.
10. **OECD** (2021). *Enhancing Bank Supervision in Emerging Markets*. Paris: OECD nashriyoti.

11. **PwC (PricewaterhouseCoopers)** (2021). *Future of Banking: Audit Innovations in Financial Institutions*. London: PwC Research.
12. **Deloitte** (2022). *Emerging Trends in Audit Technologies for the Banking Sector*. Deloitte Insights.
13. **EY (Ernst & Young)** (2020). *Audit Excellence in Developing Markets: Uzbekistan Case Study*. EY Global Reports.